

19/7
Idyll under askmoln:

Borgerliga och labour i Australien

ÅR 1788 anlades den första kolonin i Australien, Botany Bay nära det nuvarande Sydney, som en deportationsort för straffångar. Under de följande årtiondena hade de tunnssådda bosättningarna i Australien i huvudsak samma karaktär; ännu 1850 beräknas 60 procent av befolkningen ha varit straffångar eller frigivna eller avkomlingar till straffångar. Först med guldrushen på 1850-talet kom en fri invandring i stor stil; befolkningen steg från 400 000 1851 till 1,2 miljoner 1861, 2,2 miljoner 1880 och nära 4 miljoner 1900. Sedan reell självstyrelse och nägorunda fullständig folkstyrelse vunnits under förra delen av detta halvsekel var vägen öppen för ett modernt partiväsen och sociala strider inom demokratis ram.

1890-talet var liksom i Nya Zeeland genombrottsperioden, och förutsättningar för en ny politisk giv var i huvudsak desamma: missnöje med den ojämna jordfördelningen, som till stor del uppstått genom olaglig tillägnelse av jord, industrialiseringen och dess frambringande av en efter-satt arbetarklass, ekonomisk kris med strejker och arbetslöshet. I de skilda kolonierna eller staterna, främst den folkrikaste och mest avancerade — Nya Syd-Wales — genomfördes reformer i jordlagstiftningen, åldersdomspensionering och andra socialpolitiska åtgärder, statlig medling och skiljedom i arbetsvister. En växelverkan mellan dessa staters och Nya Zeelands reformarbete kan spåras på flera områden, men den nyzeeländska lagstiftningen framstår som den mest fullständiga och genomgripande. Från partipolitisk synpunkt är en annan distinktion av betydelse. I Australien bildades redan på 1890-talet arbetarpartier med stöd av fackföreningarna, väsentligen beroende på att industrialismen här hunnit längre; dessa partier vann visserligen inte majoritet, men de var effektiva pådrivare i delstatsparlamenten. Även i fråga om Australien har det talats om en "socialism utan doktriner", men inom denna tidiga arbetarrörelse fanns efter allt att döma ett starkare ideologiskt intresse än i Nya Zeeland. Ett "vitt Australien" och — efter någon tvekan — tullskydd för industrin blev paroller för arbetarpartierna.

Vid de första valen till förbundsparlamentet år 1901 framträdde tre politiska riktningar. Frihandlarna, i huvudsak ett konservativt jordbrukarparti, protektionisterna — som i detta land betecknades som liberaler och

stöddes av företagare, medelklass och många arbetare — och arbetarpartiet. Arbetarpartiet blev — och förblev några år framåt — tungan på vägen, och det var med dess stöd som främst liberalen Alfred Deakin, chef för tre skilda regeringar 1903—1910, genomförde protektionism, invandringsförbud för färgade och sociala reformer. Men redan år 1910 vann labour majoritet över de samverkande borgerliga, och sedan dess har striden mellan dessa båda huvudriktningar dominerat australisk politik.

Vid partiernas växling under de följande årtiondena skall jag inte stanna. Av största betydelse är att arbetarpartiet vid inte mindre än tre tillfällen förlorat sin majoritet på grund av att en ledande grupp inom partiet brutit sig ut för att samverka med motståndarna. Under första världskriget gick krigsledaren framför andra, William Hughes, som premiärminister ut ur partiet och bildade jämte de borgerliga ett nytt parti (jämför Lloyd George i England); vid nyvalen därefter sjönk arbetarpartiets mandatsiffrar i representanthuset från 40 till 20 (av 75 medlemmar vid denna tid). Under den ekonomiska krisen på 1930-talet inträdde en ny splittring, motsvarande Ramsay MacDonalds konflikt med det engelska labour vid samma tid; John Lyons och några andra ledande labourmän slog sig samman med majoriteten av de borgerliga, och vid nyval sjönk arbetarpartiets mandatsiffra från 46 till 19. Efter var och en av dessa utbrytningar stannade arbetarpartiet i minoritet under tolv år. I samband med utbrytningarna har den borgerliga majoritetsriktningen gång efter annan ändrat namn: nationella partiet, united party, nu liberala partiet.

Efter första världskriget framträdde ett särskilt jordbrukarparti, country party, som verkat för lägre tullar på industrivaror och högre priser på jordbruksprodukter. Detta parti förmådde det borgerliga huvudpartiet att införa preferensröstning, och genom denna anordning blir det möjligt för de båda riktningarna att tekniskt samverka vid valen. Liberalerna ger sin andra röst åt landsbygds-partiets kandidat, och landsbygds-väljarna röstar i andra hand på en liberal. Partierna samverkar systematiskt i regeringsställning; med "borgerliga" avser jag i det

följande båda dessa partier. Ungerfär samtidigt med landsbygds-partiet bildades det kommunistiska partiet; det har haft ytterst små röstsfiffror och har ej nått representation, men har inom fackföreningarna och som pådrivare av labour tidvis haft en viss betydelse.

I det hela har de borgerliga — inklusive utbrutna grupper ur arbetarpartiet — dominerat australisk politik. Under tiden 1901—1943 satt labourregeringar med majoritet blott sammanlagt omkring åtta år. År 1941 kunde partiet på grund av tvister mellan de borgerliga bilda ministär, och vid 1943 års val nåddes majoritet; den följande regeringstiden fram till 1949 är partiets utan jämförelse längsta maktperiod. Vid 1949 års val segrade de borgerliga, och sedan dess är liberalen Robert Menzies, en av de mest betydande politiker landet frambragt, chef för en regering av liberaler och medlemmar av landsbygds-partiet. En labourmajoritet har sålunda funnits endast i 14 år av 59.

Om partiernas relationer och struktur gäller i huvudsak det samma som förut sagts om Nya Zeeland. Motsättningar är begränsade, och de borgerliga har upprätthållit de socialpolitiska och ekonomiska reformer som genomfördes under den senaste labourperioden. Endast några få procent marginalröster har blivit avgörande vid de senaste valen. 1957 fick de borgerliga 49,7 procent av rösterna (37 för liberalerna, 9,3 för landsbygds-partiet) och 75 (57+18) platser i representanthuset, labour 43,7 procent av rösterna och 49 mandat. Undersökningar visar stark korrelation mellan partiståndpunkt och social situation: de självägande jordbrukarna och flertalet fast anställda lant-arbetare röstar med landsbygds-partiet, 80—90 procent företagare, högre anställda och medlemmar

av fria yrken, en stor del av kon-torsfolket, innehavarna av små affärer samt 20—30 procent av de högre avlönade arbetarna röstar liberalt; flertalet industriarbetare och särskilt de icke yrkesskickliga röstar labour. Bland kvinnorna får de borgerliga flera röster än bland männen, medan labour vinner mera ungdom — vilket kanske väsentligen beror på den ekonomiskt-sociala ställningen.

Det bör noteras att många röstar annorlunda vid delstatsval än vid unionsval; en populär delstats-regering kan påräkna stöd av ett stort antal röstande som i unionen väljer ett annat parti. Ofta är, delvis på grund av detta, delstatsministrarna mycket stabila. Sedan 25 år regerar labour Tasmanien, sedan 20 år Nya Syd-Wales; de borgerliga har 28 år suttit vid makten i Sydaustralien.

Under de senaste åren har i Australien allmänt talats om kris inom arbetarpartiet. Vad som avses är splittringen inom partiet och den utbrytning av vissa grupper som ägt rum. Det är främst två i mycket sammanhängande frågor det gäller: handlingsprogrammet, särskilt i socialiseringsfrågan, samt katolikernas ställning till partiet. I flera program, särskilt i det år 1921 antagna, har labour uttalat sig för en omfattande socialisering, men principdeklarationerna har följts av starka reservationer, i synnerhet under senare tid. Så-lunda förklaras i nu gällande program att partiets mål är "socialisering på demokratisk väg av industrin, produktionen, distributionen och bankväsendet — i den omfattning detta behövs för att undanröja exploatering och andra asociala företeelser på dessa områden". Vidare utpekas vissa objekt för snar socialisering: banker, försäkringsanstalter, monopolistiska företag, skeppsfart, sockerfabrikation. Under den senaste labour-regeringen gjordes vissa ansatser i socialiseringsriktning, dock icke synnerligen omfattande. Det klarlades att författningen förhindrade generell statsdrift inom skilda näringsgrenar, och man måste därför nöja sig med en blandning av privat och statligt: en unionell bank, en unionell radioverksamhet, unionella flyg- och sjöfartslinjer — vid sidan av privata företag på samma områden. Både med hänsyn till dessa frågor och andra planer på utvidg-

Från vänster Australiens premiärminister Menzies, labourledaren Calwell och den katolske ärkebiskopen Mannix.

ning av unionens maktstär har partiet enat sig om att kräva en genomgripande författningsrevision och att göra detta krav till en central punkt i propagandan.

Men vad vill egentligen partiet? Det är uppenbart att en mera socialistisk och en mera moderat riktning tävlar. På vissa håll sägs, offentligt och än mer i samtal, att partiet måste radikaliseras, måste vilja något bestämt, för att vinna slagkraft och majoritet. På andra håll anser man däremot att en socialiseringsaktion av mera omfattande och bestämd karaktär skulle betyda katastrof för partiet. Opinionsundersökningar tyder på att massan av väljare är ointresserad av eller fientlig till socialiseringsplaner: det stora flertalet inom båda partierna synes enligt en nyligen hållen undersökning vara mot socialisering av bankväsen, försäkringsväsen, sjöfart och radio och enligt en annan undersökning är nära hälften av labours väljare — av dem som har någon åsikt i frågan — emot statlig äganderätt till industriföretag. Skulle partiledningen eller en kommande labourminister besluta sig för den radikala linjen, är det i varje fall möjligt att partiet bryts sönder och (eller) att det lider ett förkrossande nederlag.

Australien finns en avsevärd korrelation mellan politiskt och religiöst engagemang, särskilt mellan labour och katolicism. 70—75 procent av katolikerna beräknas rösta labour, vilket innebär att 35—40 procent av labours väljare är katoliker. Detta beror sannolikt främst på att katolikerna — huvudsakligen av irländsk härkomst — till oproportionerligt stor del är arbetare med relativt låg inkomst eller kommer från familjer i denna socialgrupp. Av labour-

nistärer är mellan en tredjedel och hälften katoliker — medan de borgerliga parlamentsgrupperna för närvarande har en enda katolik, som för övrigt är medlem av kabinettet. Den i våras nyvalde labourledaren Calwell liksom flera av hans närmaste män är katoliker. I regel har detta starka katolska inslag i labour inte föranlett några svårigheter, även om katolikerna med få undantag tillhört partiets moderata flygel.

Ursprunget till den nuvarande krisen är den kommunistiska infiltrationen i fackföreningarna under och efter andra världskriget. För att bekämpa denna bildade katolikerna inom labour grupper (catholic action) som arbetade på liknande sätt och i ett stort antal fall lyckades undergräva det kommunistiska inflytandet. Arbetarpartiets dåvarande ledare Herbert Evatt kom småningom till slutsatsen att katolikerna sökte nå ledningen inom partiet och inskred år 1954 mot "den katolska aktionen", som liknades vid kommunism och fascism; i ett uttalande, som verkar hysteriskt, anklagade Evatt katolikerna för att vilja hjälpa Menzies "att i Australien införa vissa av den totalitära statens obrutna och oaustraliska metoder". Efter en rad strider på möten och partikonferenser utträdde de mest aktiva grupperna inom "den katolska aktionen" ur arbetarpartiet och bildade ett eget parti, kallat "demokratiska arbetarpartiet" till skillnad från "australiska arbetarpartiet". Den ideologiske ledaren av rörelsen

var en ung advokat i Melbourne av italiensk härkomst, Santamaria, inom kort känd som en av landets få stora vältalare.

Det nya partiet är formellt inte katolskt inriktat, och några av dess ledande män är protestanter, men — som ledarna själva vidgår — partiets medlemmar och väljare är till 80—90 procent katoliker. Partiet säger sig vara ett socialradikalt parti liksom labour, men fördömer socialisering och anklagar labour för undfallenhet mot kommunismen. Tvekan råder om partiledarnas syften: önskar de återvända till labour på vissa villkor eller tänker de på ett stort religiöst parti efter tyskt, franskt och italienskt mönster? Säkert är att partiet trots sin relativa litenhet haft stort inflytande. Vid 1958 års val till representanthuset vann det med 9,3 procent av rösterna (15 procent i Victoria) ingen plats men påverkade valet genom att i andra hand ge sina röster till de borgerliga. I senaten har partiet vunnit två mandat. Vid ett stickval i våras följde partiet taktiken att sätta den liberala kandidaten i andra rummet och säkrade därmed detta partis seger. Partiets möjligheter är starkt beroende av hur det katolska prästerskapet (32 biskopar, 3 000 präster) ställer sig. Den nititiårige ärkebiskop Mannix i Melbourne anses stödja partiet och säkra prästerlig medverkan i Victoria, medan kardinal Gilroy i Sydney ställer sig avvisande eller avvaktande.

Demokratiska arbetarpartiet hotar att göra en labourseger omöjlig inom överskådlig framtid och har tillika stort inflytande på labours hållning och taktik. Att Evatt i våras tvangs att avgå och efterträddes av Calwell sammanhänger med det nya partiets bildande och framgång. Inom labour har man på ett helt annat sätt än förut blivit medveten om det protestantisk-katolska problemet och tänker ständigt på risken att stöta någon av de religiösa grupperna. Att hålla samman partiet ter sig inför kriserna i socialiseringsfrågan och religionsfrågan svårt, att föra det till seger än svårare — och det är förklarligt att de borgerliga triumferar.

HERBERT TINGSTEN

Tidigare artiklar i denna serie har varit införda i Dagens Nyheter den 3, 6, 9, 13 och 15 juli.